

Susan Smit

Tropenbruid

Roman

UITGEVERIJ
XL
DEVENTER

Je kunt maar beter doorstappen als je door de smalle straatjes van de Nieuwmarktbuurt loopt. Anders zullen de boodschappensjongens je vloekend passeren op hun rammelende bakfietsen en de keukenmeiden hun manden, leeg als ze naar de markt lopen en gevuld met knollen en bonen als ze ervandaan komen, hardhandig in je rug porren om je tot haast te manen. In haar eigen rieten mand zat de bestelling van mevrouw Toorenvliet; een zomerjapon en wat geklost kanten goed voor een van haar dochters. Het huis van de familie bevond zich aan de Kloveniersburgwal.

Het jonge ochtendlicht gaf de stad een parelachtige glans en lange schaduwen van het diepste purper. Het water in de grachten, waar het zonlicht nog niet reikte, was van een donkergroen tot modderbruin, terwijl de herenhuizen aan één kant al helder werden opgelicht. De bomen langs de wallen droegen het tere gebladerte van april.

Ze sloeg geen acht op de blikken die op haar bleven rusten. Die waren bedoeld voor haar wezenuniform, niet voor haarzelf. De rok en het lijfje waren tweekleurig – links rood en rechts zwart, de kleuren van het Amsterdamse stadswapen – en het witte schort, de kraag en het mutsje staken daar opvallend bij af. In

de wintermaanden droeg ze er losse, gebreide mouwen bij, nu voelden haar onderarmen prettig aan in de nog frisse buitenlucht.

Via de Oudezijds Achterburgwal liep ze naar de Koestraat, een klinkerstraatje waar een walm hing van urine en bedorven groenteschillen. De woningen waren per halve, soms per kwart etage verhuurd aan grote gezinnen. Aan de grachten woonden de mensen van stand in ruime panden en in de dwarsstraatjes zaten de paupers boven op elkaar. Zo kon je vanuit de armoede van vuile houten trappen en donkere portieken bij het omslaan van een hoek zo maar in de nette burgerstand van keurig onderhouden huizen met blinkend geverfde deuren en koperen belknoppen belanden.

Anna moest zich hoe dan ook haasten, want de boodschappenpenning en het verlofbriefje die de moeder van het naaiatelier haar verstrekt had, waren maar een paar uur geldig. Ze had het de portier getoond bij de Meisjespoort in de Sint Luciënsteeg, die haar erdoor liet. LAAT PASSEREN TEN DIENSTE VAN HET BURGER-WEESHUYS, ANNA PRINSENHOEK, DEN 19 APRIL 1907, stond erop.

Haar achternaam was haar gegeven door het weeshuis en verwees naar de plek waar ze was gevonden: op de hoek van de Prinsengracht en de Oude Looiersstraat. Altijd als iemand haar achternaam uitsprak,

zag ze in haar verbeelding een baby liggen in de kou, rillend, terwijl het warm moest zijn geweest, want ze was geboren in de zomer.

Het trappetje naar het bordes van de familie Toorenvliet had een sierlijk gekrulde leuning, links ervan leidden een paar treden naar een souterrain waar goederen konden worden afgegeven en het personeel zich ophield. Anna twijfelde even welke ingang ze moest nemen, want ze had weliswaar een bestelling bij zich, maar ze had ook een afspraak met de mevrouw, en koos toen voor de hoofdingang.

Een dienstbode opende de deur met een beleefde glimlach die meteen verflauwde zodra ze Anna's wazenuniform zag.

‘Wat kom je doen?’

‘Ik heb een japon voor de jongedame,’ zei Anna en ze hield de mand schuin, alsof ze iets moest bewijzen, wat haar, zo besepte ze, nog onnozeler deed lijken. Ze had de dienstingang moeten nemen.

Vanuit de gang was de hoge, zangerige stem van mevrouw te horen. ‘Het is al goed, laat haar maar binnen.’

De meid draaide zich om en ging Anna voor naar een kleine ontvangstkamer. Het ochtendlicht viel door hoge ramen op eenvoudige, maar glimmend geboende mahoniehouten meubels.

‘Water, alsjeblieft, voor de jongedame,’ zei mevrouw tegen de dienstbode met een glimlach op Anna gericht.

Haar komst moest zijn aangekondigd, want de twee dochters kwamen de kamer binnen. Ze wierpen een korte blik op Anna en bogen zich toen belangstellend naar de mand aan haar arm. Anna wist niets beters te doen dan de japon eruit te halen en die met gestrekte armen voor zich uit te houden. De meisjes, een van hen was hoogstens zestien, de ander een paar jaar ouder, namen de japon in zich op. De oudste streek flauwtjes over de stof.

‘Hij is wel wat flets van kleur, vind je niet?’

Er zat een traagheid in hun bewegingen die je elegant kon noemen. Deze meisjes bewogen zich als honing die van een lepel viel, gelijkmatig. Wat zouden ze doen met al die tijd die ze tot hun beschikking hadden?

‘Die kleur zal jouw teint wonderwel complementeren,’ zei haar moeder op een besliste toon.

De dienstbode kwam binnen met een klein tinnen dienblad met daarop een glas water, dat Anna van haar aannam.

Het jongste meisje gluurde nogmaals in de mand, die Anna op tafel had gezet.

‘Wat heb je nog meer bij je?’ vroeg ze.

Anna pakte een kanten sjaal, een kraagje en een om-

slagdoek die door de kantklossters van het Burgerweeshuis waren gemaakt en legde ze op het tafelblad. De burgerwezen konden zo goed klossen dat er zelfs advertenties van de kanten kleedjes en doeken in de kranten stonden.

‘Zijn die voor mij?’ vroeg het meisje. ‘Want jij,’ en hierbij keek ze met een plagerige blik naar haar oudere zus, ‘hebt geen omslagdoek nodig in Indië. Daar is het bloedje heet.’

De oudste zus kleurde licht bij haar jukbeenderen. Kennelijk was zij een van de Europese bruiden aan wie zoveel behoefte was in Nederlands-Indië, of wilde ze er een worden. Anna had gehoord dat de Nederlandse mannen die daar woonden je niet eens hoefden te kennen, maar dat je zonder hun aanwezigheid op afstand met ze kon trouwen en daarna op hun kosten op de boot naar de archipel mocht stappen. Anna bekeek de jonge vrouw nog eens goed. Ze zou mooi kunnen zijn als ze niet zulke scherpe trekken had, maar ze had altijd haar afkomst mee.

Anna kende een handjevol weesjongens die in dienst waren gegaan bij de marine en naar de Oost waren gevaren en een enkel weesmeisje dat als dienstbode met het gezin waarvoor ze werkte de oversteek had gewaagd.

‘Dat is allemaal nog niet besloten,’ zei de mevrouw. ‘Deze zijn voor je zus, maar ik zal ook een omslag-

doek voor jou bestellen, want je kunt er inderdaad een gebruiken.’

Daarna schonk ze Anna een innemende glimlach ten teken dat het bezoek voorbij was.

Weer buiten was de stad nu echt tot leven gekomen. Hurkoetsen bewogen zich rammelend over de klinkers, dienstmeiden gooiden hun emmers met zeepsop leeg in de gracht, voorname dames waren op weg naar hun ochtendbezoeken. Het gegalm van torens klonk van verschillende kanten, woonschuiten deinden aan de kades. Vanuit een van de huizen klonk gevloek, waarna een vrouw haar raam met een knal sloot.

Ze was amper tien minuten binnen geweest, dus ze kon het zich veroorloven via een omweg naar het weeshuis terug te keren. De chaos van de stad vormde een schril contrast met het leven in het weeshuis. Daar verliep alles ordentelijk en efficiënt. Er was een web aan regels, bevelen en taken en er volgden reprimandes als je ervan afweek. Binnen de poorten bevond zich een stadje binnen de stad. Er was een bewaarschool voor de kleintjes, een lagere school, een eigen dokter, er waren ziekenzalen, keukens, slaap- en eetzalen en naai-, brei- en kantklosateliers voor de oudere meisjes.

Hier op straat, zag Anna, bewogen de mensen zich

ogenschijnlijk zonder doel. Ze maakten praatjes, stonden wat voor zich uit te kijken, waren misschien op weg naar iets of iemand. Ondanks hun soms vastberaden tred leek het of ze gewoon maar wat deden, of ze elk moment van gedachten konden veranderen en de tegengestelde richting op konden gaan lopen en dat dit geen noemenswaardige gevolgen zou hebben. Het leven op straat trok haar aan, maar ze kon er tot haar teleurstelling niet in opgaan, ze voelde zich er geen deel van uitmaken. Binnen de poorten lukte haar dat ook niet. Het was niet per se een onprettig gevoel. Ze was gewend aan een bepaalde afstand tussen zichzelf en de gebeurtenissen. Ze kon schrikken als iemand haar uit het niets aansprak, alsof ze zich onder de eettafel verstopt had en het tafellaken ineens werd weggetrokken.

Ze greep elke kans aan om een bestelling af te leveren. Dan keek ze naar de mensen op straat als naar toneelspelers in een theaterstuk. Ze probeerde zo veel mogelijk waar te nemen en te bewaren, om het in de eentonige uren binnen weer te kunnen oproepen.

Als bijna achttienjarige had ze nog drie jaar te gaan. In juli 1909 zou ze twintig worden, wat betekende dat ze de eerste zondag in de maand mei van het jaar erop, op de traditionele meidag, afscheid zou nemen. Op die dag zouden de leden van de Commissie voor

het Burgerweeshuis haar en de andere scheidende wezen ontvangen voor een uitgebreid middagmaal, een uitzet meegeven en hen toespreken met de traditionele woorden: ‘Schaamt u nooit te zijn geweest, een Amsterdamse Burgerwees.’

Tot die tijd zou ze de keukenmoeders moeten helpen in de huishouding, wat inhield dat ze ’s ochtends vroeg aardappelen moest schillen, terwijl de jongens mochten blijven slapen, en mee moest helpen met het koken van de warme middagmaaltijd. Ze zou, als ze geen betrekking buiten de deur vond, blijven werken in het naaiatelier. Daarna lag haar meest waarschijnlijke toekomst in de huishouding bij een gegoede familie en zou ze geacht worden op zoek te gaan naar een echtgenoot.

Haar maag trok samen als ze eraan dacht. Overdag lukte het haar om gedachten aan al die toekomstige grauwe uren op afstand te houden, maar ’s nachts besprongen ze haar. Er waren weesmeisjes die zelfs na hun eenentwintigste jaar bleven en in de oudwezenkamer in het Meisjeshuis woonden. Ze hadden zich verzoend met de voorspelbaarheid van hun bestaan en voelden zich er misschien zelfs door beschermt. Eigenlijk waren ze nooit begonnen met leven.

Maar wie was zij om de waarde van een leven te beoordelen, berispte Anna zichzelf, hoe eentonig dat leven haar ook toescheen? Toch lag onder die corri-

gerende gedachte het verlangen naar een grotere bestemming, een toekomst die ruimer aanvoelde, die avontuur en opwinding beloofde en een bokkig onbegrip voor iedereen die zoiets niet najoeg.

Ze kwam, eerder dan ze zich had voorgenomen, aan bij de Meisjespoort en meldde zich bij de portier die met een paar weesjongens stond te praten. Een van de grotere jongens keek haar brutaal aan. Ze rechte haar rug en wierp hem een hooghartige blik toe.

Ze wist dat ze, met haar bleke huid en lange lichtbruine haren, niet onaantrekkelijk was. De afgelopen jaren had haar lichaam wat vorm gekregen, al bezat ze niet de royale boezem of weelderige heupen die sommige leeftijdgenotes hadden en ze kon zo langzamerhand concluderen dat ze die ook niet zou krijgen. Ze had haar veranderende lichaam met belangstelling gevolgd, vooral omdat het haar iets vertelde over hoe haar moeder eruitgezien zou moeten hebben. Op straat keek ze uit naar vrouwen met smalle heupen en bruin haar.

Vanuit haar ooghoeken zag ze de rode collectebus in een uitsparing aan de binnenkant van de muur. Bezoekers werden geacht daarin donaties achter te laten voor ze het terrein verlieten, het zichtbare bewijs dat haar bestaan mogelijk werd gemaakt door de aalmoezen van Amsterdammers. De giften wa-